

การประกอบสร้างความเป็นอีสานในภาพยนตร์ กรณีศึกษาไทยบ้านเดอะซีรีส์
Isan Construction on the Film: A Case Study of
'Thai Ban The Series'

สินทรัพย์ ยืนยาว¹ / Sinsup Yuenyao¹

¹สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

¹Thai Language Program Faculty of Humanities and Social Sciences,

Buriram Rajabhat University

Buri Ram 31000, Thailand

Email: Sinsub.yy@bru.ac.th

Abstract

This article aimed to study a construction of Isan society through the film on lifestyle of people in Isan society of the Isan movie director on 'Thai Ban The Series' based on the idea that the film was the social and cultural practice especially the construction of reality in society. The finding showed that the film had constructed the otherness through the identity construction for Isan society as being inferior status. Repetition of discourse through the scientific based knowledge and government sector on agriculture. Even though the otherness was constructed by the social system, it appeared that there was the use of culture as the space to negotiate to change the culture.

Keywords: film, construction, Thai Ban the Series, identity

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างสังคมอีสานผ่านภาพยนตร์ที่เนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตคนในสังคมอีสาน ผลงานผู้กำกับอีสาน เรื่องไทบ้าน เดอะซีรีส์ ด้วยหลักคิดที่ว่าภาพยนตร์เป็นปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการประกอบสร้างความเป็นจริงของสังคม ผลการศึกษาพบว่า ภาพยนตร์ได้ประกอบสร้างความเป็นอื่น (the otherness) ผ่านการประกอบสร้างอัตลักษณ์ (identity) ความเป็นชายขอบ การประกอบสร้างความค้อยพัฒนาของสังคมอีสาน โดยการทำให้ค้อยพัฒนาว่า การผลิตซ้ำวาทกรรมพัฒนาผ่านความรู้แบบวิทยาศาสตร์ด้านการเกษตร แม้ความเป็นอื่นจะถูกสร้างขึ้นโดยระบบสังคม แต่ก็ปรากฏการใช้วัฒนธรรมเป็นพื้นที่ในการต่อรอง เพื่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมได้

คำสำคัญ: ภาพยนตร์, การประกอบสร้าง, ไทบ้าน เดอะซีรีส์, อัตลักษณ์

บทนำ

วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ภาคอีสาน หรือ คนอีสาน” ส่วนมากแฝงด้วยทัศนคติหรือความรู้สึกลับแบบเหมารวม (Stereotype) ‘โง่ จน เจ็บ’ ต่อคนอีสาน ดังที่ Phattharakunwanit (2012: 17) กล่าวว่า “ฟ้าบ่กั้นเป็นหนังสือที่เรียกขานมโนธรรมของอภิสิทธิ์ชนและให้อภิสิทธิ์ชนเห็นใจคนยากจนในชนบท โดยเฉพาะถิ่นอีสาน จึงกลายเป็นหนังสือที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือผลิตซ้ำอัตลักษณ์ความเป็นอีสานและความ ‘โง่ จน เจ็บ’ ” ซึ่งทัศนคติแบบ ‘โง่ จน เจ็บ’ ถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าผ่านวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น ลูกอีสาน มนต์รักแม่น้ำชี สาปอีสาน ทองปาน และครูบ้านนอก ล้วนใช้ฉากและสถานที่ภาคอีสานเป็นตัวดำเนินเรื่อง เต็มไปด้วยภาพความยากจน แห้งแล้ง ออดอยาก การศึกษาไม่สูงและผลิตซ้ำผ่านภาพยนตร์

วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการพัฒนาเป็นภาพยนตร์ เช่น ทองปาน ลูกอีสาน ครูบ้านนอก ภาพยนตร์เหล่านี้ล้วนนำเสนอทัศนคติ ‘โง่ จน เจ็บ’ ให้เป็นสารัตถะในลักษณะตายตัว (essentializing) ให้กับคนอีสานเช่น “ทองปาน ภาพยนตร์ที่สะท้อนปัญหาการถูกไล่ที่จากการพัฒนาครั้งแล้วครั้งเล่าในชนบท” (Sanransukthiwawet, 2009 : 114-115) เรื่อง “ลูกอีสาน ภาพยนตร์นำเสนอเรื่องของคนอีสานที่ต่อสู้และเอาตัวรอดท่ามกลางความแร้นแค้น” (Samransukthiwawet, 2009: 190) บางครั้งลดทอนความเป็นมนุษย์ให้

มีความซับซ้อนน้อยลง (reductionism) รวมทั้งทำให้ความหมายทางวัฒนธรรมกลายเป็นเรื่องเหมือนธรรมชาติที่ทุกคนยอมรับโดยปราศจากความสงสัยด้วยการนำเสนอภาพแสดงแทนวัฒนธรรม (Culture representation) ในมิติต่าง ๆ เช่น การศึกษา (education) อัตลักษณ์ (identity) เพื่อทำให้เกิดความเป็นอื่นที่เรียกว่า “ชายขอบ”

ปัจจุบันภาพยนตร์เป็นสื่อที่ผลิตสร้างทัศนคติที่ทำให้เกิดความเป็นอื่นต่อสังคมอีสาน ทั้งนี้นับแต่ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมาวงการภาพยนตร์ใช้เรื่องราวความเป็นอีสานนำเสนอในลักษณะที่ไม่ใช่การตัดแปลงจากวรรณกรรม แต่เป็นการสร้างพล็อตเรื่อง (Plot) ขึ้นมาใหม่ เช่น *แหยมยโสธร คนไฟบิน ปัญญาเรณู ผู้บ่าวไทบ้าน 15 คำเดือน 11 ฮักนะสารคาม อินางเอี้ยเขยฝรั่ง* เป็นต้น แม้ภาพยนตร์เหล่านี้จะมีความหลากหลายแต่เนื้อหายังผลิตซ้ำทัศนคติชุดเดิมของคนอีสานในแบบฉบับ โง่ จน เจ็บ ดังที่ chaithongdi (2015: 15) กล่าวถึงภาพยนตร์กับสังคมว่า

*ภาพยนตร์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดภาพแทนทางสังคม (Social Representation) รวมไปถึงอุดมการณ์ทางสังคม (ideology) ไปยังผู้รับสาร ภาพยนตร์ที่เล่าเรื่องของอีสานอาจมีเนื้อหาและรูปแบบที่หลากหลาย แต่มีจุดร่วมคือ การประกอบสร้างความเป็นอีสานที่ค่อนข้างจะเหมารวม เช่น การแต่งงานกับสามีชาวต่างชาติในเรื่อง *อินางเอี้ยเขยฝรั่ง* และการนำเสนอภาพอีสานผ่านสายตาเด็กใน *ปัญญาเรณู ภาพชีวิตและความแห้งแล้งของอีสานกับการต่อสู้ของชนชั้นนำในคนไฟบิน**

ข้อความข้างต้นสะท้อนความนิยมในการนำเรื่องราวของคนอีสานมาสร้างเป็นภาพยนตร์เพิ่มขึ้นบางครั้งแม้ภาพยนตร์จะไร้พระเอกหน้าหล่อ นางเอกไร้ชื่อเสียง ฉากบ้านนาที่เรียบง่ายกับความรักที่ไม่ซับซ้อน ใช้ภาษาอีสานทั้งเรื่อง นอกจากนี้ตัวละครเอกฝ่ายชายมีลักษณะตรงข้ามกับตัวละครเอกฝ่ายหญิงในทุกมิติ เช่น หน้าตา การศึกษา ฐานะทางครอบครัว ฐานะทางสังคม หน้าที่การงาน อย่างภาพยนตร์เรื่อง “*ไทบ้านเดอะซีรีส์*” ภาพยนตร์ที่คาดว่าเงาขาดทุนกลับสามารถทำรายได้จากการฉายในโรงภาพยนตร์เกินคาดหมาย 28 ล้านบาทและได้รับทุนสนับสนุนให้ผลิตเป็นละครโทรทัศน์ (Thairat Online: 14 August 2560)

ไต้หวันเดอะซีริสส์ ผลงานของบริษัท เจิ้งโปรดักชั่นแอนดอแกโนเซอร์ จำกัด เข้าฉายในโรงภาพยนตร์ (ภาคอีสาน) เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2560 เนื้อหามุ่งเสนอเรื่องราวของวัยรุ่นหนุ่มสาวอีสาน โดยตัวละคร “จำลอง” ผู้ว่าไต้หวันซื้อขายชีวิตไม่เคยมีแฟน และได้รับคำแนะนำจาก “เซียง” เพื่อนสนิทให้จีบสาวหนึ่งร้อยคน เพราะเชื่อว่าต้องมีสักคนที่ตอบรับเป็นแฟน และแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อการจีบสาวหนึ่งร้อยคนต้องใช้เงินมาก เขาจึงสมัครเป็นนักร้องการโรงที่โรงเรียน และได้แอบชอบ “แก้ว” ครูฝึกสอน

ภาพยนตร์เลือกประกอบสร้างให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น ตัวละครเอกหญิงแต่งกายในชุดเสื้อผ้าสบาย ๆ สะอาดสะอ้าน ตรงข้ามกับตัวละครเอกชายที่ดูหม่นหมอง กางเกงขาด ๆ หรือเรื่องบุคลิกหน้าตา ตัวละครหญิงกำหนดให้มีหน้าตาที่สวยงาม สดใส ส่วนตัวละครเอกชายถูกกำหนดให้มีใบหน้าหมองคล้ำ ไม่หล่อเหลา หรือการใช้ฉากเป็นบ้านสองชั้นสภาพโทรม ร้านค้าที่แขวนสินค้าตามราวไม้ไม่ทันสมัยอย่างร้านสะดวกซื้อที่วางบนชั้นวางอย่างเป็นระเบียบ โต๊ะไม้ที่ดูไร้ความสวยงาม ปูทับด้วยเสื่อกมื่นเก่า

หากกล่าวถึงภูมิภาคที่มีความยากจนมากที่สุดของประเทศไทย ภาคอีสานเป็นภูมิภาคแรกที่ทุกคนนึกถึง และมองภาพของสังคมอีสานด้อยพัฒนาว่าภูมิภาคอื่นในบทความนี้ผู้เขียนจึงเน้นวิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นอีสานในภาพยนตร์ไต้หวัน เดอะซีริสส์ในฐานะที่ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างความเป็นจริงในสังคม ดังที่ Luiyaphong (2013: 15) กล่าวว่า “ภาพยนตร์มีความสัมพันธ์กับสังคมใน 2 ด้าน ด้านแรก ภาพยนตร์ในฐานะภาพสะท้อนสังคม (reflectionism) หมายถึง ภาพยนตร์จะเป็นเสมือนกระจกที่สะท้อนความเป็นไปในสังคม ในทางกลับกัน ด้านที่สอง ภาพยนตร์คือการประกอบสร้างความเป็นจริง (constructionism)” ผู้เขียนจึงศึกษาวิเคราะห์ภาพยนตร์ในมิติทางวัฒนธรรมผ่านเนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก และภาษา เนื่องจากเนื้อหาของภาพยนตร์ย่อมแฝงด้วยความหมายที่เป็นผลผลิตจากอำนาจบางประการในสังคมเป็นตัวกำหนดการวิเคราะห์ภาพยนตร์จึงเป็นการ “ขุดค้นความหมาย” ที่ซ่อนอยู่ในเนื้อหา

แนวทางการศึกษาการประกอบสร้างสังคมในภาพยนตร์

ภาพยนตร์เป็นปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการประกอบสร้างความเป็นจริงของสังคม แม้สิ่งที่สร้างไม่มีความหมายอยู่จริง แต่ภาพยนตร์ประกอบสร้างความหมายใหม่ได้ตามที่ผู้สร้างเป็นผู้กำหนดให้กับผู้ชม ซึ่งผู้ชมถูกครอบงำความหมายจาก

การชมภาพยนตร์โดยไม่รู้ตัว แต่ผู้ชมเลือกวิเคราะห์ความได้ตามประสบการณ์ของตน

Luiyaphong (2013: 29-32) ได้กล่าวถึงแนวทางการศึกษาการประกอบสร้างความหมายและอุดมการณ์ในภาพยนตร์ สรุปลงสาระสำคัญดังนี้

การศึกษาภาพยนตร์ในแนวทางนี้เป็นการเดินทางตามแนวคิดของสำนักมาร์กซิสต์ (Marxism) ราวทศวรรษที่ 1970 คือสนใจมิติเชิงอุดมการณ์ โดยมองว่าอุดมการณ์เป็นกรอบการรับรู้ของมนุษย์ อุดมการณ์ทำงานผ่านภาษา เช่น โครงสร้างภาษาในการเล่าตำนานต่าง ๆ จากการศึกษาตามแนวคิดนี้ กลับพบว่า การเล่าเรื่องไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ ตามธรรมชาติ แต่มีโครงสร้างบางอย่างกำกับอยู่อย่างมีระบบบนความสัมพันธ์แบบคู่ตรงกันข้าม (binary oppositions) เช่น โครงสร้างภาษากำหนดความเป็นพระเอก-นางเอก นางเอก-นางร้าย ส่วนอุดมการณ์ที่ฝังรากลึกลงในจิตใต้สำนึก มองว่าระบบสัญลักษณ์ในจิตไร้สำนึก (unconscious) มีระบบโครงสร้างคล้าย ๆ กับภาษา กล่าวคือ มนุษย์สามารถหยิบยกลักษณะที่เห็นในภาพยนตร์เข้าสู่จิตไร้สำนึกได้โดยไม่รู้ตัว สังคมพยายามตีหรือสร้างกรอบเพื่อควบคุมจิตไร้สำนึกของมนุษย์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น อุดมการณ์รักชาติ เป็นต้น

ภาพยนตร์เป็นเรื่องเล่ารูปแบบหนึ่งที่ประกอบขึ้นบนความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม ซึ่งเป็นจุดเด่นของภาพยนตร์เรื่องไทบ้านเดอะซีรีส์เช่น ความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามของตัวละครเอกชาย-หญิง หรือความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามของการทำนาแบบดั้งเดิมกับการทำนาแบบพึ่งพาความรู้ทางวิทยาการสมัยใหม่ การจัดเรียงองค์ประกอบต่าง ๆ ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวเพื่อสื่อความหมายผ่านการประกอบสร้างความเป็นจริงและอุดมการณ์ในสังคมให้ผู้ชมทราบภาพยนตร์ต้องการสร้าง/ย้ำอะไร

การชมภาพยนตร์อย่างรู้เท่าทันย่อมหมายถึงความสามารถขุดค้นความหมายและอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในภาพยนตร์ออกมาตีแผ่ให้ทราบ ซึ่ง Luiyaphong (2013 : 50-51) ได้กล่าวถึงแนวทางในการตีความหมายของผู้รับสารตามแนวทางของ Stuart Hall 3 แบบ คือ การตีความไปตามความหมายที่ผู้ผลิตสร้าง (preferred meaning) การตีความหมายแบบตรงข้ามกับผู้ผลิต (oppositional meaning) และการตีความหมายแบบต่อรอง

(negotiated meaning) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาการประกอบสร้างสังคมอีสานในภาพยนตร์ โดยเน้นการศึกษาสังคมอีสานเชิงวัฒนธรรมที่นำเสนอในมิติต่าง ๆ เช่น ความเป็นชายขอบ วาทกรรมการพัฒนา และการต่อรองทางวัฒนธรรมที่ถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติแบบ “มายาคติ”

Prachakun (2001: 4) อธิบาย “มายาคติ (Myth)” ว่าหมายถึง “สิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่ทำให้เราหลงคิดไปว่าค่านิยมที่เราับถืออยู่นั้นเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก” การถอดรหัสความหมายแฝงในภาพยนตร์จะทำให้เห็นการประกอบสร้างความหมายและอุดมการณ์ทางสังคมที่ซ่อนอยู่

โดยสรุปผู้เขียนเห็นว่า ภาพยนตร์เรื่องไต่บ้านเดอะซีรีส์นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมอีสานย่อมตกอยู่ภายใต้การประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่มีความหมาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจผู้รับสารจึงต้องค้นหาความหมายต่าง ๆ ที่แฝงไว้ในเนื้อหาของภาพยนตร์ ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. การประกอบสร้างอัตลักษณ์: คนอีสานชายขอบ
2. การประกอบสร้างความด้อยพัฒนา: อีสานชนบทที่ยังไม่พัฒนา
3. การประกอบสร้างความรู้ : ภัยของการพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลง

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ : คนอีสานชายขอบ

การประกอบสร้างอัตลักษณ์คนอีสานเป็นกระบวนการผลิตซ้ำชุดความคิดพรมแดนความแตกต่างระหว่างกลุ่มคน กระบวนการดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำเนินไปอย่างเป็นระบบภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์แบบตรงกันข้าม หรือทวิลักษณ์ หรืออาจเป็น พหุลักษณ์ ทำให้เกิดการแตกตัวเป็นกลุ่ม โดยที่กลุ่มหนึ่งมีอำนาจในการครอบงำอีกกลุ่ม เช่น การแบ่งชนกลุ่มใหญ่กับชนกลุ่มน้อย คนปกติทางเพศกับผิดปกติทางเพศ เป็นต้น

กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว ไม่เพียงช่วยจำแนกความเหมือนหรือความแตกต่างเข้าไว้ด้วยกัน ยังมองความแตกต่างในลักษณะที่เป็นอื่น ซึ่งเป็นการมองในเชิงอำนาจด้วยการประกอบสร้างความเป็นชายขอบของสังคมให้เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการ

ประกอบสร้างอัตลักษณ์ กล่าวคือกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่ากำหนดสร้าง ตีความ และใช้สิ่งที่เรียกว่าลักษณะร่วมภายใต้วาทกรรมความเป็นสากล ทำให้กลุ่มที่แตกต่างกลายเป็นชายขอบของสังคมที่ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความสำคัญ บางครั้งกลุ่มที่ได้รับผลกระทบอาจยอมรับหรือโต้ตอบ โดยการสร้างความหมายใหม่

Lueang-aramsi (2003 : 13) กล่าวถึงความเป็นชายขอบ ว่า “เป็นการกระทำที่พยายามขยับเขยื้อนกรอบอัตลักษณ์ประดิษฐ์อันทรงอำนาจที่หยุดนิ่งและตายตัว การปะทะสังสรรค์ การเลือกสรรและปฏิเสธ การตีความและนิยามใหม่ เพื่อทำให้มีอัตลักษณ์แบบเดียวและเปลี่ยนแปลงไม่ได้ พื้นที่แสดงตัวตนจึงมีขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น อนุญาตให้มีการเลือกใช้และผสมผสานอัตลักษณ์ในหลายลักษณะ ในหลายสถานการณ์ต่าง ๆ กัน” ทั้งนี้เราจะพบการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของคนชายขอบ เช่น ชาวเขา ขอนาน กระเทย คนจรจัด กรรมกร ล้วนเป็นการสร้างความเป็นอื่นผ่านกระบวนการชายขอบของสังคมทั้งสิ้น

Kitti-Asa (2003 : 53-54) เสนอโมโนทัศน์ความเป็นชายขอบมีสาระสำคัญ สรุปได้ว่า

“โดยทั่วไปภาวะและกระบวนการทำให้เป็นชายขอบ หมายถึง กลุ่มประชากร วิถีชีวิต พื้นที่ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และวัฒนธรรมที่ได้รับการนิยามจากรัฐ สื่อมวลชน ชนชั้นผู้ปกครอง และชนชั้นนำในสังคมว่า ตกอยู่ในสภาพความเป็นชายขอบเนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น ตั้งอยู่ในพื้นที่ไกลปืนเที่ยง ห่างไกลความเจริญ คนยากจน ทั้งนี้คำถามที่น่าสนใจเกี่ยวกับการนิยามภาวะชายขอบ คือ ตกเป็นชายขอบของอะไร ใครเป็นคนกำหนดว่าใครหรือพื้นที่ใดเป็นชายขอบ ใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการวัดความเป็นชายขอบ เพราะความเป็นชายขอบไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือสัมบูรณ์ หากแต่มีพลวัต”

ภาพยนตร์เรื่อง ไทบ้านเดอะซีรีส์ ได้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นชายขอบสังคมอีสานผ่านหลายเหตุการณ์ในเรื่อง ประกอบด้วย 1) ความเป็นชายขอบผ่านการศึกษา 2) ความเป็นชายขอบทางเทคโนโลยี 3) ความเป็นชายขอบผ่านการแต่งกาย และ 4) ความเป็นชายขอบผ่านวิถีการดำรงชีวิตซึ่งจะนำเสนอแต่ละประเด็น ดังนี้

1. ความเป็นชายขอบผ่านการศึกษา

การประกอบสร้างความเป็นชายขอบทางการศึกษา ภาพยนตร์ได้นำเสนอเรื่องราวของ “ป่อง” ผู้เรียนจบปริญญาจากมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ เดินทางกลับสู่ท้องถิ่นเพื่อนำเอาความรู้ทางด้านการพาณิชย์มาเปิดร้านสะดวกซื้อ (7-eleven) ในหมู่บ้าน แต่กลับถูกพ่อที่เป็นผู้ใหญ่บ้านไม่อนุญาต และกำหนดให้ป่องต้องทำนา การไม่ยอมรับของพ่อเป็นการปฏิเสธความรู้ชั้นสูง (ปริญญา) และให้ความสำคัญกับการพึ่งภูมิปัญญาดั้งเดิม (การทำนา) มากกว่าการค้า

ป่อง กับ พ่อ คือคู่ตรงข้ามทางการศึกษาที่ปรากฏในเรื่อง ป่องจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในเมืองหลวงถูกทำให้เป็นอื่นผ่านสายของผู้เป็นพ่อที่ไม่เชื่อมั่นในความรู้ที่ได้ศึกษามาจะสามารถปรับใช้ได้กับชนบท นำไปสู่การทดสอบด้วยการทำนาเป็นเงื่อนไขต่อรอง พ่อจึงเป็นตัวแทนของคนอีสาน คือ ไม่ได้เรียนหนังสือ เช่นเดียวกับตัวละครอีกหลายคนที่ไม่ได้รับการศึกษาในระดับที่สูง ความแตกต่างทางการศึกษาจึงทำให้ความคิดของตัวละครทั้งสองต่างกัน พ่อมองการใช้ความรู้ในระบบการเลี้ยงชีพ ส่วนป่องกลับมองแบบระบบทุนการค้า เน้นการค้ามากกว่ากิจกรรม

นอกจากนี้ ภาพยนตร์ให้ตัวละครยอมรับในระดับการศึกษาของตนที่มีน้อยกว่า ดึงข้อความที่ “จำลอง” หนุ่มบ้านนอกเพื่อนป่องไม่ได้เรียนสูงพูดว่า “*บ๊ายที กูจบแค่มอ 6 กูสิไปเฮ็ดอียังได้*” เป็นการยอมรับถึงคุณค่าทางการศึกษาที่ไม่สูงจึงไม่สามารถทำงานอะไรได้มากกว่าการใช้แรงงานภาคการเกษตรเช่นบรรพบุรุษ หรือคำกล่าวของตัวละคร “ลุง” ว่า “*มีงเรียนสูงมาก็บอกสิว่าจะให้ทำอย่างไร*” ข้อความดังกล่าวเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นการยอมรับในวุฒิการศึกษาที่ไม่สูง จึงไม่มีทางเลือกมากนัก และแฝงด้วยมายาคติว่าด้วยความเชื่อที่ว่าผู้มีการศึกษาดีกว่าย่อมประสบความสำเร็จ

ภาพยนตร์เรื่องนี้ จึงเป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของคนอีสานผ่านภาพชายขอบทางการศึกษาโดยเน้นนำเสนอระดับการศึกษาของตัวละครในชุมชนอีสานที่ได้รับการศึกษาเพียงภาคบังคับ และยอมรับสภาพการเป็นผู้เรียนน้อยด้วยการทำนาด้วยวิธีดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ นอกจากนี้ ภาพยนตร์ได้ต่อยอดคุณภาพของการศึกษาผ่านตัวละครอีกหลายคน โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นที่ควรได้รับการศึกษาที่สูง แต่กลับไม่ได้รับโอกาสในการศึกษาต่อระดับที่สูงขึ้น ยกเว้นผู้ที่มีเงินอย่างป่องถึงจะได้เรียนในระดับที่สูงขึ้น ทำให้ไม่ทางเลือกในการทำงานเลี้ยงชีพน้อย

2. ความเป็นชายขอบทางเทคโนโลยี

การเข้าไม่ถึงเทคโนโลยีของคนอีสานในภาพยนตร์ เป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ผู้สร้างภาพยนตร์เลือกนำเสนอบนความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามทางความคิด “เมืองกับชนบท” เพื่อทำให้คนอีสานมีความเป็นอื่นที่ต่างจากเมืองด้วยความก้าวล้ำทางเทคโนโลยี ผ่านการประกอบสร้างภาพแทนตัวละครป่อง กับความล้ำหลังทางเทคโนโลยีของตัวละครชาวบ้านที่ห่างไกลเทคโนโลยี

ป่องตัวละครที่ใช้ชีวิตเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีอย่างเห็นได้ชัดการถือคอมพิวเตอร์ไอแพด (I-pad) ติดตัวเพื่อใช้ในการค้นคว้าข้อมูล เพื่อคำนวณข้อมูลเกี่ยวกับร้านสะดวกซื้อที่ตนต้องการเปิดกิจการในหมู่บ้าน การสั่งซื้อ “เซกเวย์” ราคากว่าแสนบาทใช้สำหรับการขับขีไปทำนา ซึ่งจัดได้ว่าป่องเป็นภาพแทนคนเมืองผ่านความเจริญทางเทคโนโลยี (การไปรับความรู้และใช้ชีวิตในเมืองหลวง) และภาพยนตร์ยังย้ำชุดความคิดดังกล่าวผ่านภาพการขับเซกเวย์ควบคู่กับรถไถเดินตาม เทคโนโลยีทางการเกษตรที่ทันสมัยสุดของชาวนาดังปรากฏในภาพยนตร์

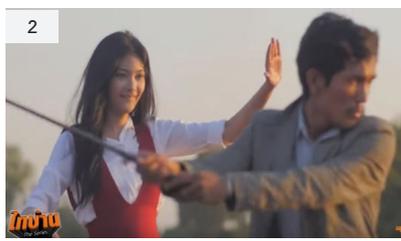
ที่มา : ภาพตัดจากภาพยนตร์ เรื่อง ไทบ้านเดอะซีรีส์

จากภาพจะเห็นว่า ภาพยนตร์เลือกนำรถไถเดินตามกับเซกเวย์มาเปรียบเทียบกัน ในหลายฉาก สะท้อนให้เห็นความไม่เข้ากัน (คู่ตรงข้าม) ของพาหนะทั้งสอง เพื่อประกอบสร้างความหมายทางสังคมในเรื่องของการพัฒนา-ไม่พัฒนาทางด้านเทคโนโลยี การประกอบสร้างความเป็นชายขอบทางเทคโนโลยีจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ภาพยนตร์เลือกนำเสนอ นอกจากนี้ ภาพยนตร์ได้นำเสนอความสำคัญของเทคโนโลยีกับการดำรงชีวิตของป่อง เช่น การใช้เทคโนโลยีในการดำรงชีวิตและการทำการเกษตรของป่อง ภาพห้องทำงานของป่องที่บ้านเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเพื่อค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ทางกรเกษตร และเพื่อการสื่อสารกับหน่วยงานทางราชการเพื่อขอข้อมูลในการทำการเกษตรแบบใหม่ที่จะได้กำไรกว่าการทำนาในแบบเดิมที่ชาวบ้านทำสืบต่อ ๆ กันมา เทคโนโลยีจึงเป็นภาพแทนของความรู้ทาง

วิทยาศาสตร์ที่มีขีดความสามารถสูงช่วยให้ประสบความสำเร็จ เหนือวิถีดั้งเดิมที่ชาวนาใช้ในการทำนาตามประสบการณ์จากบรรพบุรุษ เทคโนโลยีจึงถูกใช้เป็นภาพแทนเพื่อประกอบสร้างความไม่พัฒนาหรือด้อยพัฒนาของสังคมอีสานด้านเทคโนโลยี อันนำไปสู่การประกอบสร้างความเป็นชายขอบทางเทคโนโลยี

3. ความเป็นชายขอบผ่านการแต่งกาย

การแต่งกายเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ความแตกต่างอย่างชัดเจนภายใต้ความ “สดใส” และ “หม่นหมอง” คู่ความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม ชุดแต่งกายและเครื่องประดับของตัวละครเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชายขอบของคนอีสานที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องนี้การกำหนดให้ตัวละครสวมใส่ชุดแตกต่างกันย่อมมีความเชื่อมโยงกับการประกอบสร้างความหมายทางสังคมด้วย นั่นคือการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของการเป็นชายขอบผ่านเครื่องแต่งกายเป็น 2 กลุ่ม ที่ตรงข้ามกัน คือ ตัวละครที่เป็นภาพแทนคนเมือง ประกอบด้วยปองและแพน กับอีกกลุ่มคือ ตัวละครที่เป็นภาพแทนคนอีสาน เช่นจำลอง เตียงชวานาดังภาพ

ที่มา : ภาพจากเพจเฟซบุ๊ก Thai Ban The Series

ภาพด้านบนคือ การแต่งกายของตัวละครกลุ่มคนเมือง จะเห็นว่าตัวละครแต่งกายดูสะอาดสะอ้าน สีสันสดใส ดังภาพที่ 1 (บนซ้าย) ปองกำลังนั่งกินพิซซาบนเก้าอี้ที่ออกแบบ

นำสมัย (โมเดิร์น) กลางทุ่งนา ส่วนภาพที่ 2 (บนขวา) เป็นสาวจากเมืองกรุง คนรักของปอง ในชุดสีขาวสดใส สวมทับด้วยเสื้อคลุมสีแดง และปองสวมเสื้อเชิ้ตคอปกสวมทับด้วยเสื้อคลุมแบบสุททิลขณะการแต่งกายแบบการทำงานในสำนักงาน (office) การให้ตัวละครสวมชุดที่แตกต่างกัน คือ การประกอบสร้างความเป็นอื่นผ่านคู่ตรงข้ามการแต่งกายกับคนชนบท ในภาพที่ 3 (ล่างซ้าย) และ ภาพที่ 4 (ล่างขวา) ในชุดที่สวมสีซีด มอมแมม ไม่สดใส นอกจากนี้ยังปรากฏคราบโคลนติดตามแขนเสื้อ กางเกงขาเดือเขาเก่า ๆ ที่คอคล้องด้วยผ้าขาวม้า ผ้าทออันเป็นเอกลักษณ์ของคนอีสาน

การนำเสนอภาพตรงข้ามระหว่างคนกรุงในชุดการแต่งกายที่สัดใส่กับคนชนบทที่แต่งกายในชุดที่สีสันไม่สดใสเป็นการประกอบสร้างความเป็นอื่นแล้ว การกำหนดให้ตัวละครเอก “จำลอง” เมื่อต้องพบปะกับคนที่ตนหมายรักต้องสวมใส่เสื้อผ้าในแบบของคนเมือง การเลือกเปลี่ยนชุดในบางสถานการณ์เปรียบได้กับการเลือกแสดงอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการเลือกสวมใส่เสื้อผ้าแบบคนเมือง เป็นการประกอบสร้างความด้อยกว่าด้วยอัตลักษณ์การแต่งกาย แสดงให้เห็นถึงการยอมรับความด้อยกว่า และการเปลี่ยนชุดบางโอกาส คือ การยอมรับสัดความด้อย (อีสาน) ทั้งและยอมรับความเจริญกว่า (เมือง) ด้วยการเลียนแบบการแต่งกายเพื่อให้ตนเป็นที่ยอมรับและการยอมรับเครื่องแต่งกายแบบเดิมทั้ง

4. ความเป็นชายขอบผ่านวิถีการดำรงชีวิต

วิถีชีวิตเป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์อีกประการหนึ่งในภาพยนตร์เรื่องนี้ สภาพการดำรงชีวิตตามระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาซึ่งตรงข้ามกับเศรษฐกิจแบบทุนกล่าวคือ การดำรงชีวิตที่เน้นการค้าและการแสวงหากำไร เช่น ภาพการนำโหนดที่ดินมาจำหน่ายกับผู้ใหญ่บ้านคำตัน โดยไม่มีการจัดทำสัญญาหรือรายละเอียดต่าง ๆ ทางการเงิน เป็นการพึ่งพาแบบเกื้อกูลที่มองความจำเป็นทางการเงินของบุคคลมากกว่าการแสวงหากำไรหรือประโยชน์ทางธุรกิจ ตรงข้ามกับปองที่นิยมการทำธุรกิจร้านสะดวกซื้อ การค้าที่ผู้ซื้อไร้อำนาจในการต่อรองอย่างสิ้นเชิง เพราะราคาและการจำหน่ายสินค้ามีการกำหนดราคาขายไว้แน่นอนชัดเจน นอกจากนี้การค้าเงินทางธุรกิจของปองยังตรงข้ามกับการค้าขายในสังคมอีสาน ที่ยังเป็นระบบแบบพึ่งพิงเพื่อการเลี้ยงชีพ ดังร้านชำในหมู่บ้านเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถหยิบยืมสิ่งของไปใช้ก่อนค่อยนำเงินมาจ่ายภายหลัง การค้าขายดังกล่าวจึงมีความยึดหยุ่นระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อมากกว่าร้านสะดวกซื้อ

นอกจากนี้ วิถีชีวิตของชาวอีสานถูกนำเสนอในแบบฉบับที่เรียบง่าย เริ่มจากภาพ

ของบ้านไม่ได้ดูสูง โดยปล่อยให้ได้ดูบ้านโล่งสำหรับการเลี้ยงสัตว์และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทำครัว ที่นั่งเล่น ที่รับแขก ที่เก็บเครื่องมือทางการเกษตร เป็นต้น บ้านที่ทำห้องสุชานอกตัวบ้าน ตามความเชื่อดั้งเดิมไม่ให้นำของสกปรกเข้าไปในตัวบ้าน ภาพห้องน้ำที่ชำระดู ภาพ “จำลอง” อาบน้ำจากตุ่มหน้าบ้านที่เป็นที่โล่งแจ้งติดถนน ภาพการพึ่งพาอาหารจากท้องไร่ท้องนาเป็นการตอกย้ำให้เห็นชัดถึงระบบเศรษฐกิจที่ยังไม่เติบโตมากนัก หรือแม้แต่การขายข้าวผ่านพ่อค้าคนกลางแทนการขายตรงกับโรงสีคือการประกอบสร้างความด้อยพัฒนาผ่านระบบเศรษฐกิจดั้งเดิม

ที่กล่าวข้างต้น เป็นตัวอย่างบางส่วนที่เผยให้เห็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของคนอีสานผ่านภาพยนตร์เรื่องไทบ้านเดอะซีรีส์ เป็นการนิยามตัวตนให้เป็นอื่นที่แตกต่างจากอัตลักษณ์กระแสหลัก ในฐานะที่ภาพยนตร์ถูกสร้างและมองในสายตาของคนใน กล่าวคือ ผู้สร้างภาพยนตร์เป็นคนอีสานและนำเสนอเรื่องราวของคนอีสาน การประกอบสร้างความเป็นชายขอบ(ด้อยกว่า)และสร้างการรับรู้ความหมายโดยปราศจากข้อกังขา เสมือนว่าทั้งหมดเป็นธรรมชาติของสังคมอีสานที่แท้จริง

ภาพยนตร์เรื่องนี้จึงมีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างภาพแทนคนอีสาน ดังที่ ChotUdomphan (2008 : 5) กล่าวว่า “การนำเสนอภาพแทนไม่ได้เป็นกระบวนการที่โปร่งใส หรือเป็นเพียงการถ่ายทอดสิ่งรอบข้างอย่างตรงไปตรงมาโดยไม่มีกระบวนการ แต่เป็นกระบวนการที่แอบแฝงการผลิตความหมายผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่อง” การทำให้เป็นชายขอบจึงเป็นกระบวนการหนึ่งซึ่งเป็นการลดทอนความเป็นสังคมมนุษย์ที่สมบูรณ์ลง และสร้างภาพแทนของความด้อยกว่าให้เกิดขึ้น

การประกอบสร้างความด้อยพัฒนา: อีสานชนบทที่ยังไม่พัฒนา

ภาคอีสานในวรรณกรรมภาพยนตร์ยังผลิตซ้ำวาทกรรมชุดเดิม คือ ภูมิภาคที่ด้อยพัฒนา เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศ แม้ผ่านมานานหลายทศวรรษภาพของอีสานยังถูกตอกย้ำถึงความไม่พัฒนาเช่นเดิม หัวข้อนี้ผู้เขียนจะนำเสนอการประกอบสร้างความด้อยพัฒนาผ่านคู่ตรงข้ามแบบเมือง-ชนบท

ภาพยนตร์ไทบ้านเดอะซีรีส์ ได้นำเสนอภาพตัวแทนของสังคม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเมืองผ่านภาพแทนตัวละครปอง และกลุ่มชนบทอีสานผ่านภาพแทนตัวละครจำลอง เชียง ผู้ใหญ่คำตัน และชาวนา เพื่อชี้ให้เห็นมายาคติว่าด้วยความไม่เจริญของสังคมอีสาน

“ปอง” เป็นตัวละครที่แตกต่างจากตัวละครอื่น นับตั้งแต่ภาษาพูด การศึกษา

เพราะจบจากมหาวิทยาลัย ความคิดเชิงการค้า ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากการที่ปองเคยใช้ชีวิตเรียนหนังสือที่เมืองหลวง และหลังจากสำเร็จการศึกษาเขาได้นำความเป็นคนเมืองติดตัวกลับมาอาศัยอยู่กับครอบครัวที่ชนบทอีสาน การที่ภาพยนตร์กำหนดให้บุคลิกเช่นนี้กับปอง คือ เพื่อสร้างภาพแทนความเป็นคนเมืองโดยการประกอบสร้างผ่านภาษา การศึกษาก็ว่า ดังนี้

1. ภาษา ตัวละครในภาพยนตร์เรื่องนี้ใช้ภาษาถิ่นอีสานในการสื่อสารตลอดทั้งเรื่อง ยกเว้น “ปอง” แม้จะเกิดและเติบโตมาจากครอบครัวคนอีสาน แต่การได้เข้าไปศึกษาในเมืองหลวงทำให้ปองเลือกใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร แทนภาษาอีสาน และที่สำคัญแม้ปองจะสื่อสารกับคนในครอบครัว เพื่อนสนิท ปองก็เลือกใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ภาษาไทยจึงเป็นความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับตัวละครอื่น เพื่อประกอบสร้างภาพแทนคนเมือง

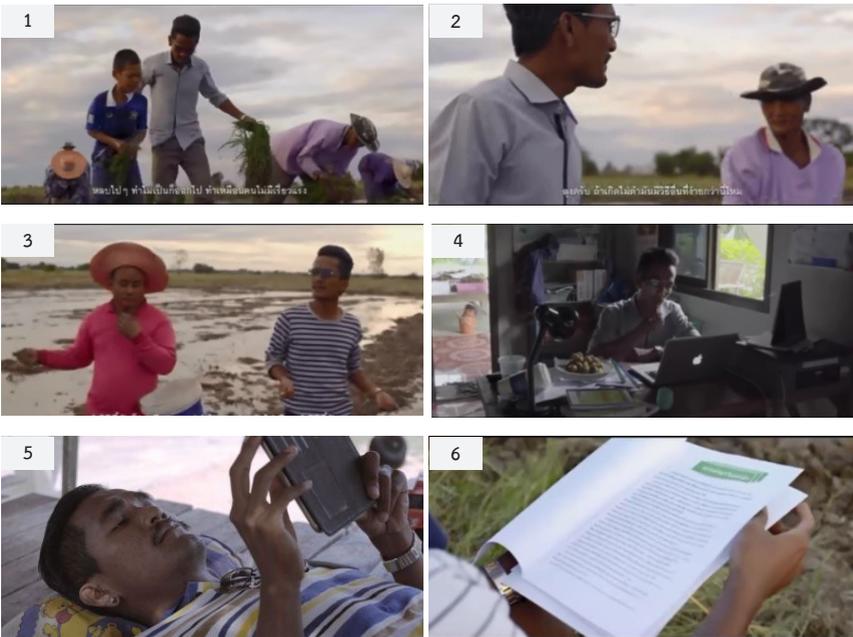
การสร้างให้ตัวละครแตกต่างจากตัวละครอื่นผ่านภาษาที่ใช้ย่อมแฝงความหมายทางวัฒนธรรมอันเป็นภาพแทนของคนเมืองหลวง เพื่อสร้างให้ตัวละครเป็นอื่น แยกแตกต่างจากตัวละครอื่น ๆ ในสังคมอีสาน นอกจากนี้ยังสื่อสารความเป็นอื่นผ่านการแต่งกาย อาหารการกิน (พิชซ่า) แบบเมืองในพื้นที่ของชนบททั้งนี้เพื่อประกอบสร้างตัวละครที่เป็นภาพแทนของคนเมืองที่ตรงข้ามกับคนชนบท

การกำหนดให้ตัวละครใดพูดภาษาใดถือเป็นการสื่อสารที่แฝงความหมายที่แตกต่างแบบคู่ตรงข้าม เพื่อยามความเป็นเขา-เราในเชิงวัฒนธรรม ซึ่งปองจัดเป็นตัวแทนของสังคมเมืองที่มีความเจริญสูงกว่าสังคมอีสาน ส่วนตัวละครอื่น ๆ ใช้ภาษาอีสานในการสนทนาตลอดทั้งเรื่อง จึงถือได้ว่าตัวละครเหล่านั้นเป็นภาพแทนของคนอีสาน

2. การศึกษา เป็นความแตกต่างอีกประการที่ประกอบสร้างเป็นตัวละคร “ปอง” เนื่องจากเป็นผู้ที่มีการศึกษาดี จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในตัวเมืองใหญ่ ความรู้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่นำเสนอเพื่อลดทอนให้สภาพการทำงานตามวิถีดั้งเดิมของชาวบ้านให้อยู่ในสภาพที่ดีน้อยกว่า

“ปอง” ทำนาตามกระบวนการอย่างเป็นระบบแตกต่างจากการทำนาของชาวบ้าน คือ มีขั้นตอนในการทำงานมากกว่า คือ เริ่มจากการค้นคว้าข้อมูล ทั้งความรู้จากประสบการณ์และวิธีการทำงานจากชาวบ้านคนอื่น ๆ ความรู้จากแหล่งวิทยาการใหม่ ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต เพื่อหาความรู้ในการทำงาน ไม่ใช่ทำตาม ๆ กันเป็น “ชนบ” จากรุ่นพ่อสู่รุ่นลูกเหมือนตัวละครอื่น ๆ ปองเริ่มต้นหาข้อมูลจากเพื่อน (จำลอง, เสียง) และชาวบ้านคนอื่น ๆ เป็นข้อมูล

เบื้องต้น พร้อมลงมือทดลองทำนากับชาวบ้าน ทำให้ป่องทราบขั้นตอนการทำนาของชาวบ้าน แม้วิธีการทำนาเช่นนั้นไม่สามารถช่วยชาวนาลืมตาอ้าปากได้ แต่ก็นับเป็นฐานข้อมูลสำคัญของการเริ่มต้น จากนั้นป่องได้นำเอาข้อมูลดังกล่าวไปสู่การศึกษาข้อมูลในเชิงลึก ค้นคว้าข้อมูลที่ละเอียด รวมไปถึงการสืบค้นความรู้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการทำนาโดยเฉพาะ (หน่วยงานทางราชการ) การนั่งอ่านเอกสารเพื่อเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับการทำนา เมื่อมีความรู้ที่เพียงพอป่องจึงเริ่มต้นทำนา กระบวนการทำนาของป่องจึงต่างจากชาวนาทั่วไป ป่องใช้แนวทางของการศึกษาเป็นหลักสำคัญในการทำนา ดังภาพต่อไปนี้

ที่มา : ภาพตัดจากภาพยนตร์ เรื่อง ไทบ้านเดอะซีรีส์

จากภาพทั้ง 6 ภาพแสดงลำดับขั้นตอนการทำนาของป่องพอสังเขป ดังนี้ ภาพที่ 1 (บนซ้าย) ป่องได้ไปศึกษาเรียนรู้และทดลองปักต้นกล้าในนาข้าว ภาพที่ 2 (บนขวา) เป็นภาพแสดงการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลจากลุงในการทำนาดำ ภาพที่ 3 (กลางซ้าย) แสดงขั้นตอนการศึกษาวิธิตำนาหวาน ภาพที่ 4 (กลางขวา) แสดงขั้นตอนในการศึกษาข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต ตลอดจนการศึกษาข้อมูลพันธุ์ข้าวและวิธีการทำนาแบบใหม่

จากหน่วยงานทางราชการ ภาพที่ 5 (ล่างซ้าย) แสดงขั้นตอนการศึกษาวิธีการทำนาโยน จากคลิป์วิดีโอการทำนาโยนตามคำแนะนำจากทางราชการ ส่วนภาพที่ 6 (ล่างขวา) แสดงขั้นตอนของการศึกษาเอกสารและการวางแผนในการเริ่มลงมือทำนาด้วยวิธีการใหม่ที่เรียกว่า “นาโยน”

การเสนอวิธีการทำนาของปองให้ตรงข้ามกับวิธีการของชาวนาจึงเป็นการผลิตซ้ำการพัฒนาเพื่อลดการทำนาในแบบของชาวบ้านให้ด้อยกว่า ถือเป็น การประกอบสร้างความไม่พัฒนาด้านวิชาการให้เกิดขึ้นกับสังคมอีสานในแบบฉบับที่ว่า “เคยทำอะไร ก็ทำเช่นนั้น ไม่พัฒนาความรู้และเทคนิควิธี” ดังนั้น “ปอง” จึงถูกประกอบสร้างเพื่อเป็นภาพแทนของคนเมืองผู้มากเทคนิควิธีอันเนื่องมาจากการศึกษาผู้มีความรู้ที่ดีกว่าชนบทความสำเร็จในการทำนาเกิดกับปองในตอนท้าย ภาพยนตร์จึงผลิตซ้ำให้เห็นถึงความด้อยพัฒนาของสังคมอีสานที่รอการพัฒนา

3. การเล่นกีฬา/เครื่องเล่น ภาพของการเล่นฟุตบอลกลางทุ่งนามักเป็นภาพที่ปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งในภาพยนตร์ที่นำเสนอเรื่องราวของชนบทห่างไกลความเจริญ ภาพดังกล่าวถูกผลิตซ้ำในภาพยนตร์เรื่องนี้โดยการเริ่มเรื่องด้วยภาพกลุ่มวัยรุ่นชายเล่นฟุตบอลกลางทุ่งนา ดังปรากฏในภาพซ้ายมือ

ที่มา : ภาพตัดจากภาพยนตร์ เรื่อง ไทบ้านเดอะซีรีส์

ภาพตัวแทนของความไม่พัฒนาในสังคมอีสานเกี่ยวกับการเล่นกีฬาถูกประกอบสร้างเพื่อนำเสนอให้เป็นภาพตรงข้ามกับ “ปอง” ที่เล่น กอล์ฟ (ภาพขวา) ทำให้ปองมีลักษณะที่แปลกแยกแตกต่างจากคนในสังคมอีสานทั่วไปโดยสิ้นเชิง

การนำเสนอภาพที่ตรงข้ามย่อมแฝงด้วยรหัสความหมายที่ต้องอาศัยการตีความความหมายทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในความแตกต่าง โดยเฉพาะความแตกต่างที่หมายถึงมิติของการพัฒนา-ด้อยพัฒนา

นอกจากกีฬาอย่างกอล์ฟ ป็องยังมีเครื่องเล่นอย่าง “เซกเวย์” ราคาสูงกว่าแสนบาทของป็องที่ใช้สำหรับการขับขึ้นไปทำนา ซึ่งในภาพยนตร์ยังได้นำเสนอภาพการขับเซกเวย์ควบคู่กับรถไถเดินตาม เทคโนโลยีทางการเกษตรที่ทันสมัยสุดของชาวนา ดังปรากฏในภาพ

ที่มา : ภาพตัดจากภาพยนตร์ เรื่อง ไทบ้านเดอะซีรีส์

จากภาพจะเห็นว่า ภาพยนตร์เลือกเอาของสองสิ่งนี้มานำเสนอเปรียบเทียบกันหลายฉาก สะท้อนให้เห็นความไม่เข้ากันของพาหนะ “รถไถ” กับ “เซกเวย์” แต่ก็มีนัยของการประกอบสร้างความหมายทางสังคมที่แตกต่างในเรื่องของการพัฒนา-ไม่พัฒนา

ภาพช่วยมือ ในภาพยนตร์ได้ให้ป็องขับเซกเวย์ตามหลังรถไถของชาวนา กระทั่งคนขับทั้งสองชนานกัน แล้วป็องก็ขับชนหน้ามาดังภาพ หากวิเคราะห์การใช้เทคนิคของภาพเพื่อการประกอบสร้างความหมาย ดังที่ Luyaphong(2013 : 11) ได้กล่าวถึงการใช้มุมกล้องสื่อความหมายเชิงอำนาจ โดยการใช้ภาพมุมต่ำในการนำเสนอภาพเพื่อฉายให้เห็นความยิ่งใหญ่ของตัวละครหรือวัตถุ สอดคล้องกับ Phaisiri (2011) ได้ศึกษาการใช้มุมกล้องในหนังผี พบว่า “หนังผีมักใช้ภาพมุมสูงเพื่อถ่ายทอดภาพลักษณ์ของการมองของผีต่อคนใน ความหมายผู้ไร้อำนาจ ในทางกลับกันการใช้ภาพมุมต่ำจะใช้ถ่ายภาพของคนที่มีองผีที่ดูมีอำนาจมากกว่า” การเลือกนำเสนอภาพเซกเวย์ที่เคลื่อนตัวมาพร้อมกับรถไถของชาวนา และเคลื่อนตัวล่องหนไปได้อย่างรวดเร็ว ย่อมสื่อถึงความหมายของสิ่งที่มีอำนาจมากกว่า ย่อมปรากฏโดดเด่นกว่า นั่นคือเซกเวย์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเทคโนโลยีของคนเมืองที่ทันสมัยกว่าย่อมมีความสำคัญกว่าเทคโนโลยีแบบเดิมอย่างรถไถนา

กีฬาและเครื่องเซกเวย์เป็นการเลือกนำเสนอเพื่อประกอบสร้างความแตกต่างหรือคู่ตรงข้ามอีกรูปแบบหนึ่งในภาพยนตร์เรื่องนี้ การทำให้ป็องแตกต่างจากตัวละครอื่น ๆ ป็องจึงเป็นตัวแทนของสังคมเมืองหรือสังคมที่มีความเจริญมากกว่าสังคมชนบท เพื่อตอกย้ำวาทกรรมพัฒนา การพัฒนาจึงเป็นการทำให้ผู้อื่น (สังคมอีสาน) ดูด้อยกว่า จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

ภาพยนตร์ได้ทำหน้าที่ในการประกอบสร้างความด้อยพัฒนา ด้วยการสร้างภาพ

แทนของความไม่เจริญของสังคมชนบทอีสาน ภายใต้ชุดวาทกรรมพัฒนาตามแบบเมืองหลวง ที่มีอำนาจและอิทธิพลมากกว่าชนบทที่ต้องรอการพัฒนาในอนาคต ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้พัฒนาไปสู่รูปของมายาคติที่ฝังรากลึกในสังคม “อีสานไม่เจริญ”

การประกอบสร้างความรู้: นัยของการพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลง

ความรู้มีความเชื่อมโยงกับอำนาจและการประกอบสร้างความจริงในสังคม เพราะมีโครงสร้างบางประการทำหน้าที่กำหนดขอบเขตของวัฒนธรรมและความรู้ซ่อนอยู่ โครงสร้างดังกล่าวจึงมีบทบาทในการกำหนดวาทกรรมและการผลิตคำพูดทั้งหลายในสังคม ซึ่งเป็นตัวที่ทำให้เกิดวาทกรรม (discourse) พัฒนา

ชุดความรู้ที่สำคัญในภาพยนตร์เรื่องไทบ้านเดอะซีรีส์คือ ชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ที่นำความสำเร็จมาสู่ปอง ซึ่งความรู้ดังกล่าวได้ผ่านปฏิบัติการทางสังคม โดยมีหน่วยงานราชการช่วยขับเคลื่อน การยอมรับแนวคิดและวิธีการแบบใหม่ในการทำงานจึงเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ชาวบ้านหลุดพ้นจากความยากจน

วาทกรรมในทางสังคมวิทยา เป็นแนวคิดที่ใช้ในการค้นหาความหมายทางสังคมผ่านปฏิบัติการทางภาษาที่สะท้อนให้เห็นความคิดที่เป็นกรอบความรู้อันสำคัญในสังคม การทำความเข้าใจความหมายของชุดความรู้จึงจำเป็นต้องมองความหมายในเชิงโครงสร้างที่ประกอบสร้างความรู้เรื่องนั้น ๆ โดยมีผู้ให้ความหมายของวาทกรรมไว้อย่างหลากหลาย

Chanthawanit (2016: 283) นักวิชาการทางสังคมวิทยา กล่าวถึงวาทกรรมว่า “วาทกรรม คือ กรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีลักษณะเป็นสถาบันสืบทอดกันมา แสดงออกผ่านทาง การพูดและการเขียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คงไว้ซึ่งวาทกรรมนั้น ๆ” วาทกรรมจึงเป็นการอธิบายหรือการมองหาความจริง ตามระบบคิดของผู้ที่อยู่ในวาทกรรมนั้น และวาทกรรมมีเรื่องของอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อสร้างระบบที่ Charoensinolan (1999 : 48) เรียกว่า “ระบบว่าด้วยความเป็นจริง”

Fueangfusakun (2003: 51) กล่าวว่า “วาทกรรม คือ การผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่าง ๆ เป็นการผลิตชุดของความรู้ กฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติทางสังคม นอกจากนี้ยังรวมถึงการมีสถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมที่ต่อเนื่องจากความรู้ นั้นด้วย”

ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ทำหน้าที่ประกอบสร้างความล้าหลังของสังคมอีสาน ผ่านภาพแทนความไม่เจริญในด้านต่าง ๆ อาทิ การแต่งกาย การศึกษา การพยาบาล โดยเฉพาะความเจริญด้านวิทยาการเกษตร ชาวชนบทขาดความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัย จึงเป็นผลให้คนอีสาน

ไม่ประสบความสำเร็จในการทำงาน

ภาพการทำงานเกษตรแบบดั้งเดิมตามบรรพบุรุษจึงเป็นการผลิตซ้ำความด้อยพัฒนาด้านองค์ความรู้ผลกระทบต่อสำคัญของการไม่พัฒนาความรู้ คือ ชาวนาในสังคมอีสานไม่สามารถก้าวข้ามความยากจนหรือความอดอยากไปได้ ดังภาพชาวบ้านหยิบยืมเงินจากผู้ใหญ่บ้านคำตัน การติดหนี้ร้านขายของชำจากการต้องบริโภคน้ำ แต่ “ป่อง” ผู้ประสบความสำเร็จในการทำงานเกษตร แม้จะไม่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน แต่เนื่องจากป่องนำเอาความรู้ทางการเกษตรจากการค้นคว้า และขอคำแนะนำจากส่วนราชการจึงประสบความสำเร็จ ชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์จึงถือเป็นความรู้สำคัญต่อการพัฒนาทางการเกษตร ดังคำพูดที่เหมือนจะยอมรับสภาพในความด้อยพัฒนาด้านความรู้ของชาวนา เมื่อถูกป่องตั้งคำถามถึงวิธีการทำนาแบบเดิมที่ทำให้จนเช่นเดิมแต่ก็ยังทำ **“มีงเรียนมาสูงก็บอกสิว่าจะให้ทำอะไร”**

ความสำเร็จในการทำงานของป่อง เกิดขึ้นจากการขอรับคำปรึกษาจากหน่วยงานที่มีความรู้เกี่ยวกับการเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว ทำให้ป่องมีความรู้ในการเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีความเหมาะสมต่อสภาพของพื้นที่และเป็นที่ต้องการของตลาด นอกจากนี้ ป่องยังใช้ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ทำนารูปแบบใหม่ที่ลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตตามคำแนะนำของทางราชการ และการศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเอง ที่สำคัญป่องยังใช้ความรู้ด้านการตลาดที่ตนศึกษาวางแผนการตลาด ทำให้ป่องเป็นเพียงคนเดียวที่สามารถประสบความสำเร็จจากการทำนาความสำเร็จดังกล่าวจึงแฝงด้วยวาทกรรมวิทยาศาสตร์

ความสำเร็จข้างต้นจึงเป็นการจัดวางองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มีความน่าเชื่อถือและทำได้จริง เพื่อลดทอนการทำนาแบบดั้งเดิมที่อิงกับองค์ความรู้แบบพึ่งพาธรรมชาติพึ่งพาเทพเจ้า (การบูชาผีตาแฉงก่อนลงมือทำนา) เพื่อบันดลฟ้าฝนที่อุดมสมบูรณ์ แทนการเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดินและภูมิอากาศ ตรงตามความต้องการของตลาด ความสำเร็จของป่องจึงเป็นการตอกย้ำถึงความรู้ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมากกว่าความเชื่อ ขนบวิถีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ป่องจึงเป็นผู้ที่มองความสำเร็จจากความรู้ไม่พึ่งโชควาสนาฝนฟ้าอำนาจอย่างบรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความรู้กับความไม่รู้ ผ่านวาทกรรมพัฒนาภายใต้ชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่มาจากเมืองหลวง ซึ่งถือว่ามีความเจริญและความรู้ความเจริญมากกว่าชนบท

แม้ว่าความรู้แบบวิทยาศาสตร์จะถูกนำเสนอให้มีความสำคัญต่อการเกษตร แต่ก็ได้ละทิ้งการคงไว้ซึ่งความรู้ดั้งเดิม ภาพของป่องอาศัยการเรียนรู้เรื่องการทำนาผ่าน

ชวานนาในหมู่บ้าน เพื่อทราบปัญหาและค้นหาทางออกต่อไป ในที่สุดก็ค้นพบและได้รับความช่วยเหลือด้านความรู้ในการทำนาจากภาครัฐ ย่อมสะท้อนให้เห็นการจัดวางความสัมพันธ์ระบบการเกษตรสองระบบในลักษณะของการต่อรองทางความคิด เพื่ออ้างไว้ซึ่งความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ผสมกับชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์ คือการยอมรับปรับใช้ชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์มาผสมกับความเชื่อดั้งเดิม

ภาพของความขัดแย้งของพ่อกับป่อง ข้อกล่าวหาของพ่อต่อวิธีการทำนาของป่อง (*มึงเป็นหยิ่งคือต้องเอาข้างไปโยนทิ้งอยู่น่า*) สะท้อนให้เห็นการไม่ยอมรับ หรือภาพของชวานนาคนอื่น ๆ (*คือเอาเข้ามาโยนไว้จิ้งซี*) คำพูดของเซียง (*แมนอยู่ปหัวหน้า มึงเอเอาเข้ามาโยนเล่นอย่างนี้*) หรือแม้แต่เพื่อนในวงสนทนายังพูดว่า (*นามึงบ่หนี ข้าวมันสิเกิดบ่กว่ามันสิตายหมดแล้ว*) หลังได้รับชมคลิปวิดีโอการทำนาของป่องต่างมีท่าที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าว สุดท้ายความสำเร็จและการยอมรับจากพ่อและชาวบ้านจึงไม่ใช่เพียงการยอมรับในความสำเร็จ หมายถึงการยอมรับชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์

อีกบทพิสูจน์สำคัญอย่างหนึ่งคือ พ่อใหญ่คำตันพ่อของป่องผู้กำหนดให้ป่องต้องพิสูจน์ตัวเองโดยการทำนาให้ประสบความสำเร็จจึงจะได้รับอนุญาตให้ทำร้านสะดวกซื้อตามต้องการ บทพิสูจน์ดังกล่าวเป็นการย้ำความสำคัญของความเป็นอีสานคือ การทำนาที่เปรียบเสมือนลมหายใจสำคัญของคนอีสานการทำนาจึงเป็นภาพแทนวิถีดั้งเดิมของสังคมอีสาน แม้ในท้ายที่สุดป่องจะสามารถเอาชนะบทพิสูจน์นี้ได้ แต่ก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากการครอบงำด้วยวาทกรรมพัฒนา เพราะความสำเร็จของป่องความสำเร็จที่อาศัยความรู้แบบวิทยาศาสตร์ไม่ใช่การใช้ความรู้ดั้งเดิมของบรรพบุรุษ บทพิสูจน์ครั้งนี้จึงพบการต่อรองทางความคิดของระบบสังคมอีสานแบบเดิม กับระบบของความรู้แบบสังคมเมืองที่เจริญมากกว่าการทำนาเพื่อพิสูจน์ตนจึงเป็นการต่อรองเชิงวัฒนธรรมของชุดความคิดดั้งเดิมที่มีต่อชุดความคิดแบบวิทยาศาสตร์

ภาพยนตร์ได้ผลิตซ้ำความคิดล้ำสมัยของสังคมอีสาน ผ่านกระบวนการของความรู้ทางการเกษตร เป็นชุดความรู้ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับหน่วยงานที่มีอำนาจของรัฐ ด้วยการผลิตองค์ความรู้ทางการเกษตรที่มีความเจริญงอกงามกว่าระบบการเกษตรแบบเดิม เพื่อเชิดชูความรู้แบบวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ที่สำคัญต่อการเกษตรที่จะช่วยให้ชวานนาในชนบทอีสานหลุดพ้นจากความยากจน

บทสรุป

ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้สะท้อนความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจากโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ ระบบวัฒนธรรมของสังคมได้สร้างความเป็นอื่นผ่านอัตลักษณ์เช่นความยากจน การศึกษา ความมอดอยาก การแต่งกาย ภาษา ระบบความคิด ความไม่เจริญ เพื่อแบ่งความเหมือน-ต่างออกจากกัน ระหว่างสังคมอีสานกับสังคมอื่น ๆ

ความเป็นอื่นจะได้รับการประกอบสร้างเพื่อนำเสนอตัวตน (อัตลักษณ์) ของคนอีสาน แต่สิ่งสำคัญที่สุดแห่งความเป็นอื่น คือ พหุวัฒนธรรม ให้เป็นการประสานวัฒนธรรมรองในวัฒนธรรมหลัก สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวัฒนธรรม ผ่านชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์กับอำนาจผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่มีส่วนราชการรองรับ ระบบที่สร้างขึ้นมาถูกทำให้ยอมรับอย่างไร้ข้อสงสัย มองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ นั่นคือ ความรู้ดังกล่าวได้กลายเป็นมายาคติคือ การเชื่อว่าผู้มีความรู้มากกว่าย่อมได้เปรียบเสมอ

ภาพยนตร์ได้นำเสนอให้เห็นถึงอำนาจในวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและบงการชีวิตมนุษย์ให้เกิดการยอมรับ ปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลง เช่น การยอมรับในวิธีการทำนาแบบใหม่หลังจากที่ป้องกันได้พิสูจน์ให้เห็นในการผลิตข้าวและส่งจำหน่าย จะเห็นได้ว่าอำนาจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ทรงอิทธิพลอยู่เสมอแม้ความรู้แบบวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่สำคัญภายใต้วาทกรรมการพัฒนา บนความคิดเชิงวัฒนธรรมที่แตกต่างนำมาซึ่งการต่อรองทางวัฒนธรรม เพื่อการยอมรับปรับเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมเก่า-ใหม่ดังที่ป้องกันได้รับการยอมรับจากคนในสังคมว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการผลิตข้าว และป้องกันไม่ได้ละเลยการเรียนรู้วิธีการทำนาจากชาวนา ซึ่งเป็นวิธีการที่กระทำสืบต่อกันมาช้านาน

แม้กาลเวลาจะผ่านมานานเพียงใด อีสานในวรรณกรรมภาพยนตร์ยังคงผลิตซ้ำภาพคนอีสาน 'ใจ่ จน เจ็บ' ไม่ต่างจากภาพยนตร์ในอดีตตัวอย่าง "ทองปาน (พ.ศ. 2520)" กับบทสรุปของภาพยนตร์ที่เขาต้องหายไปจากสังคมตามประสาคนตัวน้อยที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ฉะนั้นการยอมรับและปรับเปลี่ยนเท่านั้นคือหนทางที่จะทำให้มีชีวิตรอดต่อไป

Reference

- Chaithongdi, C. (2015). *Isan ruam samai kan wikhro chonnabot nai tua bot blae bori bot.* (in Thai). [The Contemporary Isan: Rural Analysis in Text and Context]. Nonthaburi: Sipanya Press.
- Chanthawanit, S. (2016). *Thritsadi sangkhom witthaya.* (in Thai) [Theory of Sociology]. (7th Edition). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Chot-udomphan, S., (ed). (2008). *Wathakam phap thaen.* (in Thai) [Discourse, Representation and Identity]. *Journal of Arts.* 37 (1): 1-15.
- Fueangfusakun, A. (2003). *Attalak.* (in Thai) [identity]. Bangkok: National Research Council in Sociology of Office of National Research Council of Thailand.
- Kiti-Asa, P. (2003). *Thong thin niyom.* (in Thai) [Localism]. (2nd Edition). Bangkok: In-Som Fund for Research in Humanities.
- Lueaaramsi, P. (Ed).(2003). *Attalak chattiphan lae khwam pen chai khop.* Bangkok: Princess Maha ChakriSirindhorn Anthropology Centre (Public Organization).
- Luiyaphong, K. (2013). *Phapphayon kap kan prakop sang sangkhom phu khon prawattisat.* (in Thai). [Film and Construction of Society, Man, History and Nation]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Phatkunwanit, C. (2012). *Fa bo kan.* (in Thai). [The Sky is No Barrier]. Bangkok: Reading Press.
- Prachakun, N. (2001). *Kham nam sanoe bot plae, nai maya khati Sanniphon chak mythologies khong Roland Barthes.* (in Thai) [Preface to Translation of Article Collected from Mythologies of Roland Barthes]. Translated from the French by Wannaphimon Akkhisap. Bangkok: Khopfai Publishing Project.

- Thairat Online. (2017). *Yang ueng!!!koi28 lan thai ban doe siri Phung Su Thiwi Pi Na*. (in Thai) [Marvelous!!! Secured 28 Million Baths for ‘Thai BanThe Series’ moving forward TV next year]. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/Content./1036694>
- Samransukthiwa, W. (2009). *The film and book*. Bangkok: Library.